

Det stora spelet om Centralasiens energitillgångar

Jens Westlund
2007-08-14

Europeiska Unionens behov av gas beräknas öka till 700 bcm (miljarder kubikmeter) år 2015 från dagens 530 bcm, samtidigt som den inhemska produktionen minskar. År 2005 producerade EU 228 bcm (43 procent) och importerade 302 bcm (57 procent). På tio år ökar behovet av gas samtidigt som produktionen minskar med 7 procent till 170 bcm. Sedan EU blivit medveten om sitt allt mer ökade beroende av externa energikällor, främst olja och gas, har frågan om diversifiering lyfts upp på den politiska agendan och blivit ett av de mest prioriterade områdena inom EU. Då Ryssland förser EU med 45 procent av unionens importbehov av gas, vilket motsvarar cirka 30 procent av unionens totala behov av gas, har EU riktat in sig på att diversifiera importen bort från Rysslands beroende och finna nya energikällor oavhängig Ryssland. EU har riktat in sig på Centralasiens och Kaspiska havets ännu inte helt exploaterade energiresurser och har under det tyska ordförandeskapet (januari – juni 2007) tagit fram en särskild Centralasienstrategi som riktar in sig på ett fördjupat samarbete med regionen för att bl.a. skapa en säker energikorridor från Kaspiska havet genom Södra Kaukasien, Turkiet och upp i Europa genom Grekland och Bulgarien. Centralasienstrategin antogs på toppmötet den 22-23 juni i år och därmed har EU gett sig in i det stora spelet om Centralasiens energitillgångar som utan tvekan blir ett av årtiondets viktigaste politiska dragkamp mellan "väst" USA/EU och "öst" Ryssland/Kina där inte någon part vill gå miste om morgondagens ekonomiska inflytande och politiska maktmedel. EU:s strategi går stick i stäv med Rysslands intressen, som inte vill förlora kontrollen över Centralasien, och har därför i konkurrens med EU:s agenda förstärkt sin position genom att uppgradera och prospektera för nya ledningar till EU, för att underminera EU:s möjlighet att teckna upp leveranser och investerare.

I takt med att världsmarknadspriset på olja går upp och att det ökade behovet av gas konstant kommer att stiga i takt med den ekonomiska utvecklingen och i brist på kompletterande energikällor, som många länder står inför och har till uppgift att säkerställa, har flera stormakters blickar ännu en gång riktats mot Centralasiens och Kaspiska havets, det vill säga Azerbajdzjans, Kazakstans, Uzbekistans och Turkmenistans¹ enorma energiresurser, efter 1800-talets rivalitet mellan Tsar-Ryssland och Storbritannien om herraväldet. Nu 130 år senare, efter Sovjetunionens sammanbrott, har den politiska kartan ritats om och det är de energitörstande jättarna Europeiska Unionen (EU), USA, Ryssland, Indien, Pakistan och Kina som har vänt sig till Centralasien för att försäkra sig om sina energibehov och intressen i regionen. Centralasien och Kaspiska havet uppskattas ha upp till 3-9 procent av världens oljereserver, inklusive potentiella reserver och mellan 4-12 procent av världens gasreserver och gränsar till Ryssland, Afghanistan, Iran och Kina, vilket förklarar Centralasiens geopolitiska betydelse. I denna återupprepade "The Great Game" består huvudaktörerna av USA, Ryssland och Kina, vilka envar strävar efter politiskt inflytande och kontroll över till vem och över vilkas territorium framtida olje- och gasledningar skall dras geografiskt. Området utgör även en viktig länk för handeln öst – väst mellan Asien och Europa respektive Mellanöstern och nord-sydlig riktning Ryssland/Europa – Pakistan och Indien. T.ex. kan Kina vinna upp till 20 dagar på att transportera varor till EU landvägen genom Centralasien än som nu via sjövägen. Detta förhållande gäller inte enbart för Kina, utan i stort sett för hela Asien.

¹ Här räknas inte Ryssland och Iran in då de inte tillhör det geografiska Centralasien. Dock tillräknas Azerbajdzjan, då Azerbajdzjan har tillhört Sovjetunionen, Afghanistan och västra Xinjiang i Kina. Iran och Ryssland har ännu inte utvecklat de eventuella fyndigheter som finns innanför sina territoriella gränser. Dock kan nämnas att Iran tros ha betydliga reserver att vänta när man till slut väljer att utveckla exploateringen i Kaspiska havet. Centralasien ligger inte heller långt från Mellanöstern, Irak och Iran vilket också förklarar USA:s intresse av Centralasien.

Kampen om agendan har lett till att ett nytt kallt krig² har utvecklats där grupperingar av stater med likasinnade intressen har etablerats. USA med EU i kölvattnet - som gemensamt står för mer än hälften av världens konsumtion av energi - tillsammans med de USA allierade Azerbajdzjan, Pakistan och Indien på den ena sidan strävar efter att Centralasiens energiresurser går västerut till Turkiet och söderut mot Indien, medan motparten består av en lös sammanfogad politisk nord-österflank av Ryssland, Kina och Iran. Främst är det Ryssland som vill förhindra att nya olje- och gasledningar etableras utanför sitt territorium och försöker därför hålla USA borta från region, som tidigare varit förbehållen Ryssland, genom att förbinda långsiktiga politiska, ekonomiska och militära strategiska avtal med främst Kazakstan, Uzbekistan och Turkmenistan och klä in dem i ryskdominerande och policyfrämjande samarbetsorganisationer som Eurasec³, Collective Security Treaty Organization⁴ och den allt mer inflytelserika och politiskt viktiga Shanghai Cooperation Organization⁵. Kina står på Rysslands sida mot USA, men traktar samtidigt efter att energiflödet går österut genom prospekterade ledningar till Xinjiangprovinsen i västra Kina. Iran, som har världens näst största reserver av olja och gas, försöker däremot etablera en nyttig relation med Ryssland och Kina för att få politiskt stöd på grund av det embargo som vilar över nationen som riskerar rasera landets ekonomi och inhemska politiska stöd för regimen. Iran har strategiskt närmat sig stormakten Kina genom att vara en av de viktigaste energileverantörerna till den ekonomiska tillväxt och politiska stabilitet som kommunistpartiet eftersträvar. I gengäld stödjer Kina Iran i FN:s säkerhetsråd och bidrar med teknologi och ingenjörer till det annars så slutna landet. USA: s avsikter i Centralasien är flerfaldig. För det första vill USA etablera en säker och långsiktig tillgång av olja till världsmarknaden utanför OPEC: s och Rysslands kontroll, för det andra på grund av sitt engagemang i Afghanistan i kriget mot den internationella terrorismen och för det tredje ett allmänt säkerhetspolitiskt intresse av regionen efter Sovjetunionens fall 1991. I detta storpolitiska spel där länder utgör brickor likt ett schackbräde, som det kommer att visa sig att de utgör, har EU gett sig in i Centralasien för att trygga unionens allt mer ökade behov av externa energikällor. Sedan EU blivit medveten om sitt beroende av gas från Ryssland har frågan om diversifiering lyfts upp på den EU-politiska agendan och blivit ett av de mest prioriterade och debatterade områdena inom unionen. Särskilt sedan Ryssland vid flera tillfällen har utövat politiska påtryckningar på bl.a. Ukraina, Vitryssland och Georgien genom att häva eller helt stänga av gas- och oljetillförseln för att genomdriva sina krav och önskemål.

Fram till Sovjetunionens kollaps 1991 var de olje- och gasproducerande f.d. Sovjetrepublikerna Azerbajdzjans, Kazakstans, Uzbekistans och Turkmenistans enorma olje- och gasresurser enbart en fråga för Moskva. Den olje- och gasproduktion som inte gick till inhemska konsumtion var ämnad till att förse framför allt Rådsrepublikerna, men även satellitstaterna Polen, Tjeckoslovakien, Ungern, Bulgarien och Rumänien med tryggad energi-

² Tydligast framgår det av Rysslands motstånd till Ukrainas och Moldaviens närmande till Europeiska unionen och USA, men även de frysta konflikterna i Södra Kaukasien (Abchazien- och Sydossetien konflikten i Georgien och Nagorno-Karabach konflikten mellan Armenien och Azerbajdzjan, som hindrar den politiska och ekonomiska utvecklingen i regionen) där Ryssland har en nyckelposition att få rätsida på konflikterna. Konflikterna hindrar Södra Kaukasien att integreras närmare EU och NATO.

³ Medlemmar är Ryssland, Kazakstan, Kirgizistan, Tadzjikistan, Uzbekistan och Vitryssland. Observatörsstatus har Ukraina och Moldavien.

⁴ Medlemmar är Ryssland, Kazakstan, Kirgizistan, Tadzjikistan, Uzbekistan, Armenien och Vitryssland

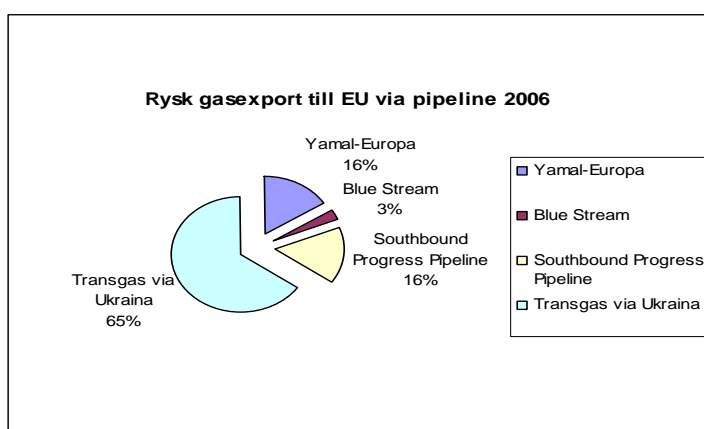
⁵ Medlemmar är Ryssland, Kina, Kazakstan, Kirgizistan, Tadzjikistan, Uzbekistan. Observatörsstatus har Indien, Iran, Pakistan och Mongoliet. Ryssland och Kina styr agendan och försöker få in energifrågor som en viktig fråga för organisationen. Organisationen vars uppgift är att skapa ett gemensamt arbete och agenda, har under 2005 agerat "utrikespolitiskt" då organisationen fick att USA att lämna militärbasen i Khanabad i Uzbekistan, efter USA:s missnöje med massakern i Andisjan maj 2005. Nu försöker samma organisation få USA att lämna sin enda kvarvarande bas i Centralasien, den i Kirgizistan.

försörjning. Dessa gasledningar *Yamal-Europa*, *Transgaz*, *Southbound Progress* och oljeledningen *Druzba* utgör än i dag den huvudsakliga energiförsörjningen för dessa länder

Import av rysk olja & gas i % år 2006		
Land	Olja i %	Gas i %
Polen	77	85
Tjeckien	nn	74
Slovakien	82	100
Tyskland	26	46
Frankrike	11	24
Sverige	20	-
Holland	nn	17
Ungern	84	86
Bulgarien	nn	97
Rumänien	nn	91
Italien	20	22
Grekland	nn	76
Österrike	29	70
Turkiet	20	61
Finland	80	100
Estland	90	90
Litauen	90	100
Lettland	90	85
Ukraina	60	33
Vitryssland	100	100
Moldavien	100	100

Källa: FOI, november 2006, nn= Ingen uppgift

och som dessutom sträcker sig långt in i Europa där Grekland, Tyskland, Frankrike och Italien är de stora konsumenterna. Samtliga ledningar går genom Ukraina och Vitryssland och utgör således ett hot för både Ryssland, som exportör och de europeiska länderna, som importör. Hela Europa är beroende av att Vitryssland och Ukraina är välvilligt inställda till att vara transitländer för rysk energidistribution. Ryssland, vars uttalade strategi är att ha fullständig kontroll av sin olje- och gasexport, försöker därför få inflytande eller ta över kontrollen av de ledningar som passerar Vitryssland och Ukraina på väg till EU.

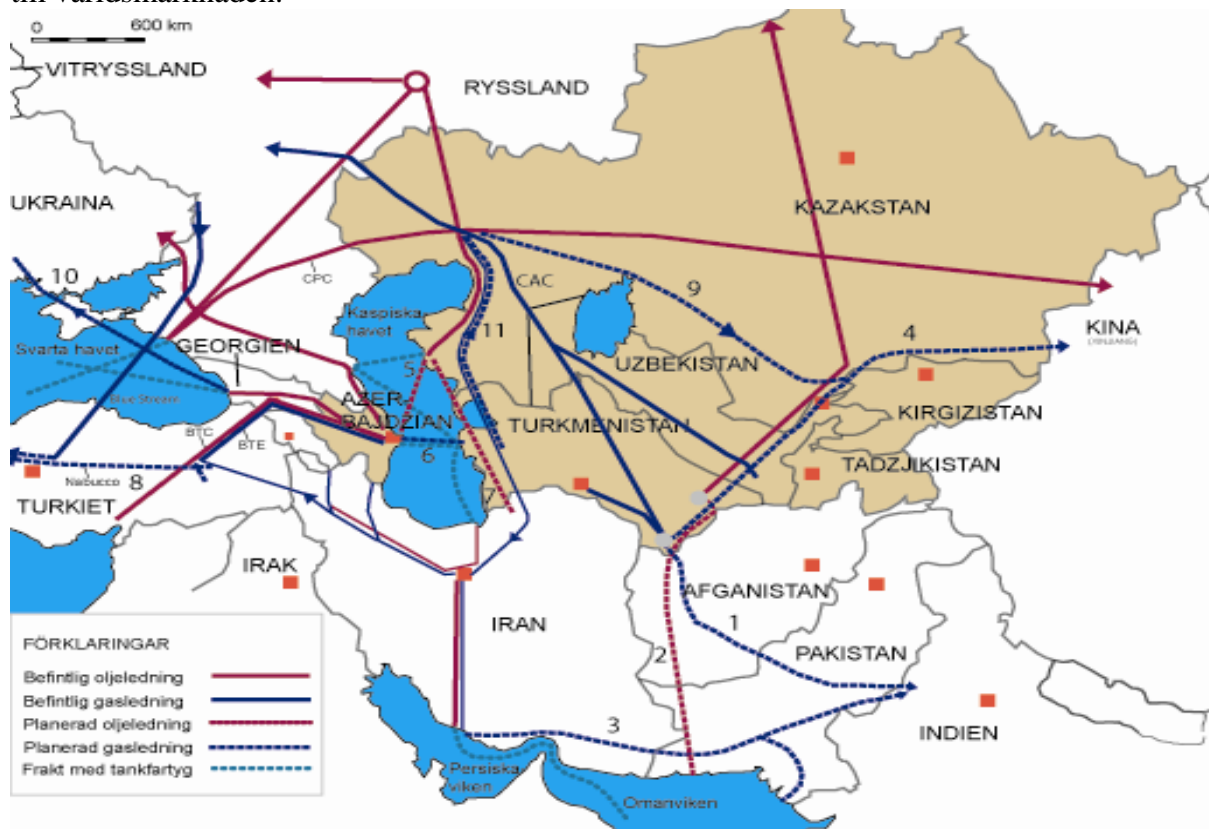

Denna sårbarhet har lett till att Ryssland försöker diversifiera sina egna distributionsnät för att minska beroendet av Vitryssland och Ukraina. Exempel på detta är den snart påbörjade gasledningen *Nord Stream*, som skall läggas på Östersjöns botten från Finska viken till Greifswald i Tyskland, som kan ta upp till 55 bcm per år direkt till Tyskland och vidare in i Europa. Ryssland har under vintern och våren 2006/2007 presenterat en rad nya gasledningar till Europa vars syfte är att förse EU med mer gas och därmed omintetgöra EU:s egna ledningar utan ryskt inflytande. Ryssland söker även samarbete med algeriska, egyptiska och libyska gasbolag för att erövra marknader och "låsa" in EU. Nordafrika har betydande gasfyndigheter och bara Algeriet står för 23 procent av den gas som EU importerar. Vad som också talar för att Ryssland på allvar ser Vitryssland och Ukraina som obekväma samarbetspartners är att stora mängder olja, som nu går genom den mäktige oljeledningen *Druzba* till EU, kommer att få minskad betydelse då en ny ledning är planerad för att omdirigera olja från *Druzba* till den allt mer betydelsefulla oljehamnen Primorsk i Finska viken. Även oljeledningen *Baltic Pipeline System*, som i dagsläget förser Primorsk med all olja, kommer att utökas med 100 procent. Från Primorsk är det lättare för de Ryska statskontrollerade oljebolagen att nå världsmarknaden och direkt till konsumenterna, utan transit. I och med att Ryssland satsar på Primorsk och att gasledningen *Nord Stream* inom ett par år står klar, kommer Östersjön få en ökad säkerhetspolitisk betydelse och därmed än en gång militariseras.

För att komma förbi ryskt territorium försöker EU genom Europeiska utvecklingsbanken (EBRD) etablera nya olje- och gasledningar, framför all gasledningar, från Centralasien

genom Södra Kaukasien och Turkiet. Den gasledning som EU ser som en av sina främsta åtgärder för att diversifiera gasimporten är gasledningen *Nabucco* (se 8), som skall starta i den turkiska staden Ezerum och ta gas från främst Centralasien och Iran, men även i framtiden från Irak och Mellanöstern. Nabucco-ledningen är en del av EU:s nyligen antagna Centralasienstrategi som bl.a. har till uppgift att skapa transportleder från Kaspiska havet till EU. Strategin går helt i linje med USA:s intressen i regionen, som tillsammans med EU försöker knyta ihop kuststaterna kring Svarta havet och Kaspiska havet i en gemensam energistrategi "Wider Black Sea Region" där de nya EU medlemsstaterna tillika NATO medlemmarna och Svarta havsstaterna Bulgarien och Rumänien får ett särskilt ansvar att etablera välvilja. Samarbete med *Organization of the Black Sea Economic Cooperation (BSEC)*⁶ har särskilt prioriterats. BSEC är den enda institutionella organisationen i regionen som täcker samtliga näromliggande stater och som har en intention av ett närmare samarbete.

EU: s och USA: s intressen i Centralasien konkurrerar inte, istället är de varandras komplement. USA har allt sedan mitten av Clintonåren på 1990-talet strävat efter att Centralasiens enorma energiresurser skall integreras västerut till Turkiet och Europa och söderut genom Afghanistan till Pakistan. USA har sedan 2006 brutit Rysslands monopol på olje- och gasledningar från Kaspiska havet genom Baku-Tblisi-Ceyhan oljeledningen (BTC) och gasledningen Baku-Tblisi-Ezerum (BTE), vilket radikalt förändrat avståndet mellan Centralasien och Europa. Än så länge kommer huvuddelen av den olja och gas som transporteras genom BTC och BTE från Azerbajdzjan. Främst USA, men även EU, strävar efter att Kazakstan och Turkmenistan knyts ihop med Södra Kaukasien genom en olje- och gasledning under Kaspiska havet, se karta nedan 5 och 6, och därmed frigöra mer olja och gas till världsmarknaden.

⁶ Medlemmar är Bulgarien, Rumänien, Grekland, Moldavien, Ukraina, Turkiet, Albanien, Ryssland, Armenien, Azerbajdzjan och Serbien. Observatörsstatus har Österrike, Vitryssland, Kroatien, Tjeckien, Egypten, Frankrike, Tyskland, Israel, Italien, Polen, Slovakien, Tunisien och USA.

1. **TAPI**, Turkmenistan-Afghanistan-Pakis, tan gasledning med möjlighet till förlängning till Indien. Gasledningen är planerad till 33 bcm/år. Ledningen hindras dels av konflikten i Afghanistan och dels av förtroendebrist mellan Pakistan och Afghanistan. USA stödjer Projektet.
2. **CAOP, Central Asia Oil pipeline**: Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan oljeledning: Kazakstan och Uzbekistan har anmält sitt intresse till ledningen. Projektet ligger i byrålådan då andra projekt prioriteras. Marknaden är världshandeln, USA stödjer projektet
3. **IPI, Iran-Pakistan-Indien Gas Pipeline**: Gasledningen är planerad till 30 bcm/år och förhandlingar är långt framskridna. USA motarbetar medan Ryssland stödjer projektet
4. **Turkmenistan – Kina gasledning**: Planeras vara klar 2009 med kapacitet på 30 bcm/år. I och med att Kina gjorde upp med Kazakstan och Uzbekistan om gasledningar och stora leveranser av gas till Kina, är det troligt att Kina slår samman de tre staterna i en och samma strategi eftersom ledningen kommer passera nämnda stater från Turkmenistan.
5. **TCOP, Trans Caspian Oil Pipeline**: Turkmenistan-Kazakstan-Azerbajdzjan (Baku). Oljeledningen planeras i sin första fas ta 400 000 fat/dag. Uppgraderas till 1 miljon fat.
6. **TCGP, Trans Caspian Gas Pipeline**: (Kazakstan)-Turkmenistan-Azerbajdzjan (Baku). Gasledningen planeras ta 33 bcm/år. Vissa öppningar har skett efter Nijazovs bortgång den 21 december 2006. Gasen är tänkt för Europa och en stöds av USA och EU.
7. **Kazakstan-Turkmenistan-Iran oljeledning**: Oljeledningen planeras i sitt första skede ta 400 000 fat/dag med ökad kapacitet efter ett på år. Kazakstan har nämnt projektet som prioriterad. Iran stödjer projektet medan USA motarbetar förslaget. Markanden är världen.
8. **Nabucco gasledning**: Turkiet-Bulgarien-Rumänien-Ungern och Österrike gasledning. Gasledningen planeras ta 30 bcm/år med byggstart 2008 och är EU:s stora energisatsning.
9. **Kazakstan – Kina Gas Pipeline**: Byggstart planeras till 2008 och beräknas ta 30 bcm/år.
10. **GUEU, Georgien-Ukraina-EU gasledning**: Beräknas ta 8 bcm/år i sin första fas och slutligen ta 32 bcm/år. Gasledningen är relativt ny på agendan och har ännu inte blivit ett accepterat alternativ. Gasen är ämnad för den europeiska marknaden. Undviker Ryssland.
11. **Prikaspiisky Gas Pipeline**: Gasledningen är ett gemensamt projekt mellan Turkmenistan-Kazakstan och Ryssland. Beslut togs i maj i år och avtalet skall undertecknas september 2007. Gasledningen planeras ta 10 bcm/år och är ämnad för den europeiska marknaden.

OLJA OCH GAS I CENTRALASIEN; Kända och potentiella reserver				
Land	Olja		GAS	
	Reserver	Potentiella	Reserver	Potentiella
Kazakstan	Olja: 35 Mf	110 Mf	Gas: 2,0 tcm	5,0 tcm
Azerbajdzjan	Olja: 7 Mf	13 Mf	Gas: 1,4 tcm	4,0 tcm
Uzbekistan	Olja: 818 mf	1,2 Mf	Gas: 1,8 tcm	6,3 tcm
Turkmenistan	Olja: 600 mf	1,7 Mf	Gas: 2,9 tcm	7,0 tcm
Summa	43 418	125,900 Mf	8,1 tcm	22,3 tcm
% av totalt i världen				
Olja: Totalt 1 317 447 Mf	3,30%	9,5%		
Gas: Totalt 179 tcm			4,5%	12,40%
Mf= miljarder fat, mf= miljoner fat tcm= triljoner kubikmeter				

USA:s motgångar beror främst på att uppdelningen av Kaspiska havet inte är klar och den i december 2006 bortgångna turkmenska presidenten på livstid Saparmurat Nijazovs femtonåriga oförmåga till regionalt samarbete.

I dagsläget har Turkmenistan, som har världens fjärde största gasresurser, inte en gasledning för export förutom en med låg kapacitet till Iran, som går utanför Rysslands kontroll. Någon oljeproduktion i stor skala har ännu inte kommit i gång, men små kvantiteter går på oljefartyg till den iranska hamnen Neka, Baku i Azerbajdzjan och den ryska oljehamnen Makhachkala norr om Baku. Detsamma gäller även för Kazakstan, som förutom oljeledningen Caspian Pipeline Consortium, CPC, (ett internationellt konsortium där bl.a. Amerikanska, brittiska, ryska och kazakiska intressen ingår) och en nyligen invigd oljeledning till Xinjiang i västra Kina, inte har tillgång till externa exportledningar som går utanför ryskt territorium. En tänkt oljeledning från Kazakstan genom Turkmenistan till Iran (se 7 sida 4) har varit på tal en längre period då ledningens sträckning och ekonomi är mest fördelaktig för samtliga tre parter. Oljeledning har dock USA satt stopp för genom samtal med den kazakiske presidenten Nursan Nazarbajev med hänvisning till embargot mot Iran. Istället strävar USA efter att Kazakstan, med sina enorma tillgångar i oljefälten *Tengiz*, *Kashagan* och *Karachaganak*, förbinder en oljeledning under Kaspiska havet (se 5 sidan 4) till Baku i Azerbajdzjan för att kopplas ihop med BTC-oljeledningen, som transporterar olja i amerikansk kontroll till den turkiska hamnstaden Ceyhan. För att kunna exportera all den olja som väntas produceras av de tre stora oljefälten, som rankas till världens största oljefält utanför Mellanöstern, har Kazakstan i väntan på att TCOP kan konstrueras under Kaspiska havet, med starkt stöd av USA, beställt flera oljetankers för att transportera olja över Kaspiska havet till Baku och BTC-ledningen. En bidragande orsak är även att Ryssland under flera år har hindrat att kapaciteten i CPC-ledningen ökat i den takten enligt överenskommelse. Väl efter att den kazakiska presidenten i vintras meddelade beslutet att satsa på en utbyggnad av oljefartyg reagerade Ryssland påpassligt och meddelade att förhållandena i CPC-ledningen numera är sådana att det nu gör det möjligt att öka kapaciteten i ledningen. Eftersom en oljeledning under Kaspiska havet inte lär bli verklighet inom de närmaste tio-femton åren, är det mest sannolikt att Kazakstan ekonomiskt kommer att satsa på att etablera en omfattande handel av olja till Baku över Kaspiska havet, oavsett uppgraderingen av CPC-ledningen, vilket den pro amerikanske Azerbajdzjanske presidenten Ilham Alijev välkomnar och strävar efter.

Kina, som är i stort behov av olja och gas, reser jorden runt för att säkra sin tillgång på olja och gas. Kina har de senaste åren storsatsat i Afrika och har sedan ett år tillbaka etablerat en oljeledning från Kazakstan till Xinjiang i västra Kina. Oljeledningen är ännu inte helt utbyggd vad gäller ledningens kapacitet, men på sikt kommer den att ta stora mängder olja i konkurrens med Ryssland. Vad som dock verkligen utgör ett hot mot Rysslands dominans i energisektorn i Centralasien är Kinas ambitioner att etablera gasledningar till Kina från Centralasien. Kina ingick år 2006 ett avtal med den f.d. Turkmenska presidenten Saparmurat Nijazov att anlägga en gasledning om 30 miljarder kubikmeter (bcm) per år genom Uzbekistan, Kazakstan till Xinjiangprovinsen (se 4 sida 4). De ryska intressena i framför allt den turkmenska gasen beror på att de köper upp den turkmenska gasen till ett mycket lågt pris och säljer den vidare till Europa för världsmarknadspris. Rysslands behov av billig Centralasiatisk gas beror på landets enorma slöseri med gas och oförmågan att producera mer inhemsk gas. Om Ryssland fortsätter att inte prissätta sin egen konsumtion och fortsätter exportera gas i lika stor omfattning som nu, beräknas Rysslands behov av att importera gas från de centralasiatiska staterna stiga till 132 bcm år 2010 från dagens 70 bcm. Detta talar för att Ryssland inte längre kan fortsätta med sin neo-koloniala syn på centralasiatiska staterna då de numera har möjlighet att vända sig till andra marknader. Om Kina lyckas etablera

gasledningar från Centralasien, kan det innebära att Ryssland inte får tillräckligt med gas till den europeiska marknaden, och därmed förlora stora inkomster. För Ryssland är EU den viktigaste kunden vad gäller export av olja och gas. Ryssland exporterar 80 procent av sin olja och 75 procent av sin gas till EU, som förutom betalar i dollar till världsmarknadspris, betalar i tid. Så förhållandet mellan EU och Ryssland när det gäller behovet av energi å andra sidan inkomster, är ömsesidig, men å andra sidan står exportinkomsterna från olja och gas för Rysslands välstånd vilket är en relation som hämmar Ryssland att bete sig hur som helst mot t.ex. EU, som flera stater och analytiker har lyft fram.

Den turkmenska och kinesiska överenskommelsen om en gasledning till Xinjiang slöts av den nu bortgångne turkmenska presidenten Saparmurat Nijazov, varför överenskommelsen sedan Nijazovs bortgång i december 2006 det senaste halvåret hängt på en skör tråd, eftersom all Nijazovs politik och uppgörelser med andra stater var avhängigt honom. Men den 16-18 juli i år reste den efterträdande presidenten Gurbanuly Berdymukhamedov till Kina för att bl.a. avhandla den planerade gasledningen. Kina, som har en bra relation med Turkmenistan, Kazakstan och det gasrika och än så länge oexploaterade Uzbekistan, har än vidare planer än endast köpa gas av Turkmenistan. Kina vill knyta ihop dessa tre gasrika stater i en gemensam Centralasienstrategi. Strategin går ut på att sluta samman deras exportbehov i en och samma "Centralasiatiska" (Turkmenistan-Uzbekistan-Kazakstan till Kina) gasledning. Det förhåller sig så att Kazakstan ingick år 2006 ett avtal med det kinesiska statsägda energibolaget China National Petroleum Corporation att leverera gas till Kina. I avtalet ingick även en ny gasledning (se 9 sida 4). China National Petroleum Corporation, som har enorma resurser till sitt förfogande, gjorde även upp i april 2007 med det Uzbekiska statsägda gasbolaget UzbekNefteGaz att sälja gas till Kina. Om en gasledning ända från Turkmenistan till Kina skall bli lönsam, krävs det stora mängder gas och mycket kapital. Så Kinas ambitioner och möjlighet att knyta ihop de turkmenska, uzbekiska och kazakiska intressena i en och samma gasledning, gör att en första gasledning med stor kapacitet inom ett par år kan vara verklighet. Då utgör inte Kina bara ett hot mot USA och EU: s långväga politiska mål i regionen, utan även Ryssland. Att Kina kan lyckas med bedriften att föra gas in i Xinjiang är särskild sannolik i jämförelse med andra storslagna projekt i regionen. - Kina har meddelat den turkmenska presidenten att Kina skall stå för både konstruktionen, arbetskraften och större delen av kapitalet.

Kinas intrång i Centralasien gör även USA till viss mån nervösa hur långt deras energiambitioner kan bli verklighet. USA som redan "vunnit" Azerbajdzjan som olje- och gas källa och Georgien som transitland, har även en politisk- och ekonomisk relation med Kazakstan, som dessutom alltmer fördjupas desto mer Kazakstan ser möjligheter att få ett marknadsanpassat pris för sin olja, utgör Turkmenistan en viktig nyckel för att få kontroll över framtida olje- och gasledningar i regionen. Turkmenistans geopolitiska betydelse är särskilt viktigt då landet angränsar till Iran och Afghanistan, men även att Turkmenistan utgör ett viktigt transitland för handeln i regionen och mellan Europa och Asien. USA: s ambitioner är att Turkmenistan blir dess allierad och västorienterad och därmed vill USA förhindra att prospekterade olje- och gasledningar går till/över USA: s fiende nummer ett Iran, som annars skulle få ökad betydelse och politiskt kraft i regionen. USA vill även med hjälp av turkmensk gas och olja (men även från Kazakstan och Uzbekistan) integrera Afghanistans, Pakistans och Indiens ekonomier genom att anlägga en gasledning till Indien och en oljeledning till djuphavshamnen Gwader i Pakistan (se 1 och 2 sida 4)⁷. Betydelsefullt för USA är att

⁷ Gasledningen ska gå från Turkmenistan genom Afghanistan, Pakistan och till Indien, den s.k. TAPI. USA har även planer på att anlägga en oljeledning (Central Asia Oil Pipeline, CAOP) genom Afghanistan till den pakistanska djuphavshamnen Gwader i Arabiska havet. Intressant för regionen är att Kazakstan och Uzbekistan

Kazakstan och Uzbekistan har visat intresse för en oljeledning till Gwader. Innan detta kan ske måste dock först USA demokratisera eller i vart fall stabilisera Afghanistan så att ledningarna kan byggas. Pakistan och Indien är redan allierade med USA i kampen mot den internationella terrorismen och USA har på senare tid lyckats få Pakistan och Indien att samarbeta om Kashmir. Målet är ett stabilisera Afghanistan och därefter kan Pakistan och Indien ”köpas” genom generösa handelsavtal, militär utrustning och amerikanska investeringar. I dagsläget har den pakistanske presidenten Pervez Musharraf fullt upp med att uppfylla sina amerikanska förpliktelser mot talibanallierade förband vilket har medfört att hans presidentskap är starkt ifrågasatt av den inhemska befolkningen. USA ser gärna att Pervez Musharraf återväljs trots att det strider mot den pakistanske konstitutionen för att ha en säker förbundsförvant mot den internationella terrorismen och gå de amerikanska intressena till mötes. En konkurrent, som kan kringgå USA:s ambitioner med främst Pakistan, men även Indien, är Irans prospekterade gasledning till Indien genom Pakistan (IPI, se 3 sida 4). Irans gasledning är inte bara kortare, och därmed mer ekonomisk fördelaktig för de iblandade parter, utan undviker det krigshärjade och politiskt instabila Afghanistan. Pakistan och Indien, som är i behov av all energi som de kan komma över, har meddelat Iran och USA att endera utesluter inte den andra. USA med sin kraft av politisk- och ekonomisk supermakt har försökt sätta stopp för Irans gasledning och hänvisat till det ekonomiska embargo som Iran lyder under. Iran har på flera olika sätt försökt kringgå embargot genom att hänvisa till gasledningarna skall ses som tre enskilda ledningar istället för en helhet, och därmed understiga det maximum belopp som tillåts investeras i Iran. Den listen har inte gått i hamn i Washington, varför USA med all anledning har på fötterna när de anklagar Iran för att stödja talibangrupper i Afghanistan vars aktivitet hindrar en konstruktion av USA stödda gasledningen TAPI.

Den f.d. turkmenska blodbesudlade diktatorn Saparmurat Nijazovs plötsliga bortgång i december 2006 gav genast USA hopp om ett närmare samarbete med den tillträdande turkmenska regimen och att den isolationspolitik, som har präglat landets 16 åriga utrikespolitik, skulle tinas upp och att en västvänlig vind skulle svepa in över ökenlandet med de stora gasresurserna. Till skillnad från Saparmurat Nijazov, som inte aktivt deltog i något regionalt samarbete, har den nytillträdde presidenten Gurbanguly Berdymukammedov visat att den nya regimen vill något annat. Berdymukammedov har t.ex. låtit fängsla den tidigare så maktfulle säkerhetschefen hos Saparmurat Nijazovs livgarde, Akmurad Rejbov, träffat samtliga av de centralasiatiska presidenterna, mött Vladimir Putin och höga amerikanska och EU tjänstemän vid flera tillfällen samt utträttat ett statsbesök i Iran och träffade i juli den kinesiska presidenten Hu Jintao i Peking. Den afghanske presidenten Hamid Karzai har också känt av Berdymukammedovs utåtriktade politik och besökte Asjgabat den 5-6 juli för att lovorda att gasledningen genom Afghanistan till Indien (TAPI) blir verklighet. Berdymukammedov har även meddelat att de diplomatiska förbindelser med Azerbajdzjan skall återupptas i och med att ambassaden i Baku nyöppnas, att Turkmenistan kommer att delta i Shanghai Cooperation Organization toppmötet den 16 augusti i år - vilket ett turkmenskt statsöverhuvud aldrig tidigare gjort. Viktigt att nämna är att Berdymukammedov även har låtit meddela att han vill lösa frågan om Kaspiska havets delning och att han välkomnar utländska företag till Turkmenistan att investera i energi. Det råder ingen tvekan om att Berdymukammedov har satt fönstret på glänt mot omvärlden. Berdymukammedov vill även få legitimitet från den turkmenska befolkningen. Bland annat har flera reformer sjösatts och pensionerna har börjat utbetalas igen efter två års frysning. Frågan som många ställer sig är om USA ingår i Berdymukammedovs politik.

anmält sitt intresse till oljeledningen vilket stärker oljeledningens ekonomi och politiska stöd. Från Gwader är det närmare till världsmarknaden.

I maj i år när Vladimir Putin meddelade att han lyckats knyta ihop Turkmenistan, Uzbekistan och Kazakstan i ett mycket långtgående och strategiskt beslut att både konstruera en ny gasledning, Prikaspiisky gaspipeline, (se 11 sida 4) - parallellt med en redan befintliga och måttliga gasledning - och renovera och uppgradera den redan existerande och 30 – 40 år gamla Central Asia Pipeline (CAC) till att kunna ta 90 bcm/år mot dagens 45 bcm/år om ett par år, var Vladimir Putin särskilt stolt⁸. Vladimir Putins nya avtal med de tre centralasiatiska staterna kungsgjordes i maj i år med ett stort leende och ville därmed klargöra för USA och EU, för den delen Kina, att de har föga att hämta i Centralasien, eftersom i stort sett all centralasiatisk produktion av gas härmed är förvärvat. I och med avtalet har Vladimir Putin markerat sitt revir vars syfte är att omkullkasta USA: s och EU: s önskemål om en olje- och gasledning under Kaspiska havet. Avtalet, som Vladimir Putin framförhandlat och som skall ratificeras i september i år, är även en strategi för Ryssland att trygga sin egen försörjning av gas och ingångna (starkt) inkomstbringade gasavtal med flera EU medlemsstater (se sida 3). USA, och för den delen EU, har sedan avtalet blev känt i maj uppvaktat den turkmenska presidenten i ett försök att kringgå Vladimir Putins planer och istället satsa på en gasledning under Kaspiska havet. Gurbanguly Berdymukammedov har skickligt använt sig av den amerikanska uppvaktningen och meddelat att en gasledning till Baku inte är uteslutet på grund av det närmare samarbetet med Ryssland, inte heller för den delen till Indien via Afghanistan. Den turkmenska presidenten försöker helt enkelt spela ut USA mot Ryssland för att se vad han ytterligare kan erbjudas. Antingen står Gurbanguly Berdymukammedov kvar vid sin överenskommelse med Vladimir Putin från maj i år eller så väntar han in ett ännu bättre förslag/kontrakt med USA och EU. Medan rivaliteten mellan Ryssland och USA har hettat till efter januari i år, har Kina i skym undan flyttat fram sina positioner i regionen. Förutom att Kina är på god väg att föra stora volymer gas österut från Turkmenistan, Uzbekistan och Kazakstan, har Kina närmast sig Iran. Kina och Iran är på väg att bilda en stark och nyttig allians. Iran har vad Kina vill har det vill säga olja och gas och Kina har en stark position inom världshandeln och har vetorätt i FN: s säkerhetsråd. USA, som har ett demokratiskt uppdrag att ta hänsyn till, går en svår balansgång i sin strävan att vinna till sig olja och gas i Centralasien. Lejonparten av staterna och i dess närhet är auktoritära diktaturer. Endast Indien är en demokrati. Regimerna är noga med att skydda sina medborgare från demokratiska influenser och är vaksamma på USA:s föreslagna eftergifter i förhandlingar om investeringar. I takt med att Ryssland och Kina sedimenterar sina positioner i Collective Security Treaty Organization och Shanghai Cooperation Organization samt att organisationerna utvecklas inom fler områden, exempelvis energi, handel och säkerhet, desto svårare får USA att få sin röst hörd. Ryssland försöker skapa ett gemensamt energisamarbete enbart för regionens länder, och där tillhör inte USA och EU.

EU: s roll och politiska mål i Centralasien specificeras i den Centralasienstrategi som EU beslöt att efterfölja på EU- toppmötet den 22-23 juni i år. Områden som särskilt berörs är demokratisering av regionen, främja mänskliga rättigheter, samarbete mot organiserad brottslighet t.ex. narkotika- och människosmuggling samt samarbete inom energi, främst gas men även olja. Målet med den del som rör energi är att skapa en säker energikorridor avhängigt Ryssland från Kaspiska havet genom Södra Kaukasien, Turkiet och upp i Europa genom Bulgarien och Grekland. EU:s politiska mål att diversifiera sin gasimport från

⁸ CAC-gaspipeline är den ende gasledningen i Centralasien som gör det möjligt till export. Ledningen, som består av fyra parallella gasledningar, har stora renoveringsbehov som motverkar Turkmenistans produktion. I och med att Ryssland genom avtal med Turkmenistan, Uzbekistan och Kazakstan gemensamt skall finansiera uppgraderingen av ledningarna kan produktionen av gas öka. I Rysslands avtal ingår även stora investeringar i Turkmenistans och Uzbekistans gasindustri.

Ryssland kantas av ett aggressivt Ryssland, vars strategi är att göra EU beroende av rysk gas, och av oväntade interna problem som rör ekonomi och politik. Orsaken till de interna problem som EU lider av är att frågan om medlemsstaternas nationella energiförsörjning ses som nationella angelägenheter och inte som en EU-angelägenhet. Att inte se behovet av olja/gas, som en gemensam europeisk sak, innebär att varje medlemsstat förhandlar var för sig vilket för flertalet innebär Ryssland. Ryssland som har som strategi att göra EU beroende av sin gas, på grund av den förtjänst som det innebär har föreslagit ett par gasledningar vars uppenbara mål är att omintetgöra EU: s flaggskepp Nabucco-gasledningen och undergräva BTE-gasledningen som är ett första steg att föra gas från Kaspiska havet till Europa. Ryssland har i förhållande till EU: s medlemsstater lättare att snabbt anpassa sig efter situationer och reagera politiskt på EU: s strategi att skaffa gasledningar förbi ryskt territorium och kontroll. Ryssland vill med egna gasledningsförslag undergräva Nabuccos behov för den europeiska marknaden genom att fånga upp EU: s efterfrågan på gas och påbörja projekt innan EU hinner påbörja byggandet av egna ledningar.

Kartan visar befintliga och planerade oljeledningar (gröna linjer, förutom BTC-oljeledningen som är röd). De blåstreckta linjerna visar planerade gasledningar. Heldragna visar befintliga gasledningar.

Bearbetad karta av Jens Westlund med underlag från Energy Information Administration (EIA)

1. **BAP, Burgas – Alexandroupolis Oil Pipeline:** Transit Bulgarien – Grekland (rysk transit till Medelhavet). I februari 2007 ingick Grekland, Bulgarien och Ryssland avtal om att konstruera pipelinen för en kapacitet om 700 000 miljoner fat per dag (kapacitet första året 15 miljoner fat per dag (kapacitet första året 15 miljoner ton, sedan 24 miljoner ton och i tredje fasen 35 miljoner ton, kan uppgraderas till 150 miljoner ton). Pipelinen undviker den strategiska viktiga Bosporen. Ryska statskontrollerade oljebolag äger 51 procent av BAP. Rysk kontrollerad.
2. **Constanta – Trieste Oil Pipeline:** Oljeledning från den rumänska hamnstaden Constanta till Trieste i Italien. Vål i Trieste kan ledningen vidaretransporteras genom redan befintliga oljenätet till Österrike och Tyskland. Oljeledning planeras att ta 40-60 miljoner ton per år. Projektet är EU-finansierad och finns än så länge endast på pappret. Ledningen undviker Bosporen.
3. **AMBP Oil Pipeline,** från hamnen Burgas i Bulgarien till Albanien och hamnen Vlore. Tänkt att ta 775 000 fat/dag. Projektet stöds av USA. Konstruktion ej påbörjad. Ledningen undviker Bosporen.
4. **Odessa – Brody Oil Pipeline :** 180 000 till 240 000 fat/dag. Ledningen var klar år 2000 av Ukraina för att vara ett alternativ till olja från Centralasien. Oljan var tänkt att fraktas till hamnen Batumi i Georgien och därifrån med tankfartyg över Svarta havet. Problemet var att det inte fanns tillräckligt med olja att fylla ledningen med, så Ryssland köpte licens och använder den istället till att frakta olja motsatt håll. Det finns förslag att förlänga ledningen till Plock i Polen för att komma närmare tyska oljenätet, vilket nu blockeras av Ryssland.
5. **Early Oil Western Route (Baku – Supsa):** Klar 1999 och har en kapacitet på 220 000 fat/dagligen och det finns planer på vidare uppgradering till 300 000 fat/dagligen. ”väst” kontrollerad.
6. **Samsun – Ceyhan Oil Pipeline:** En Turkfinansierad oljeledning som skall ta olja förbi Bosporen. Turkiet har redan påbörjat konstruktionen. Turkiets intention är att hamnen Ceyhan skall bli ett depålager för olja från Centralasien och Ryssland för vidare transport till världsmarknaden. BTC, som tar olja från Baku till Ceyhan, mynnar ut i Ceyhan. Detsamma gäller för *Irak – Turkiet Pipeline (ITP)* som tar olja från Irak till Ceyhan. ITP oljeledningen är stängd sedan 1991 men Turkiet strävar efter att ledningen skall öppnas. Detta ger Turkiet stora möjligheter att skapa ett stort depålager och ”oljecentrum” i hamnstaden Ceyhan.

Nord Stream: Östersjöledningen, Babajevo - Greifswald (gas) – Tyskland, första fas 28 bcm/år, fas två 55 bcm/år. Byggstart om ett par år. Rysk kontrollerad gasledning.

Interconnector Gas Pipeline: Gasledning från Turkiet till Grekland, Bursa – Komotini, skall förlängas till Italien 2008-2011 (Interconnector) som skall bära 11 -12 bcm/år till Italien från Turkiet. Kapacitet 22 bcm/år. Konstruktionen har påbörjats och är ett led i Nabucco projektet, EU finansierad

Nabucco gasledning: Turkiet-Bulgarien-Rumänien-Ungern och Österrike gasledning. Gasledningen planeras ta 30 bcm/år med planerad byggstart 2008. Frågan är nu högst oviss då Ungern under våren 2007 visat tvekan och Ryssland presenterat konkurrerande gasledningar från Ryssland. EU stödd och finansierad. Tanken är att Nabucco skall ta gas från Azerbajdzjan och från Turkmenistan samt Kazakstan via Trans Caspian Gas Pipeline under Kaspiska havet, men även från Iran via *East Anatolian Natural Gas Pipeline* mellan Tabriz i Iran och Erzurum i Turkiet, som stod klar december 2001. Det finns även planer att ta gas från Egypten till Nabucco.

Blue Stream: Gasledning från Ryssland till Turkiet. Klar 2001 och tar 6 bcm/år men planeras ta 16 bcm/år 2010.

Förlängd Blue Stream: Gasledning är tänkt att förlänga den redan befintliga Blue Stream från Ankara vidare parallellt med Nabucco till Ungern och/eller Österrike. Planeras att ta 30 bcm/år. Rysk ägd.

South Stream: Gasledning under Svarta havet via Bulgarien till Italien. Representanter från Gazprom och Italienska energibolaget ENI signerade ett MoU på projektet den 23 juni i år. Gasledningen planeras ta upp till 30 bcm/år. Två riktningar har presenterats. 1. The Southwestern option som skall gå parallellt med EU finansierade Interconnector. 2. The Northwestern option som skall gå parallellt med Nabucco men skall anslutas till norra Italien. Ledningarna är Rysk kontrollerade.

GUEU, Georgien-Ukraina-EU gasledning: Beräknas ta 8 bcm/år i sin första fas och slutligen ta 32 bcm/år. Gasledningen är relativt ny på agendan och har ännu inte blivit ett accepterat alternativ. Gasen är ämnad för den europeiska marknaden. Undviker Ryssland

Förutom de olika gasledningsförslag som Ryssland presenterar som alternativ till Nabucco-ledningen, försöker Ryssland splittra EU: s politiska mål att diversifiera bort import från Ryssland. Ryssland erbjuder generösa ekonomiska erbjudanden till de medlemsstater och grannstater som istället väljer att satsa på Ryska gasledningar. I grunden beror det på att EU inte kan komma till skott med konstruktionen av Nabucco. I mars i år förklarade den Ungerska premiärminister Ferenc Gyurcsany, till EU: s stora förvåning, att den ungerska regeringen mycket väl kan tänka sig en att stödja ett ryskt förslag på en förlängd Blue Stream, istället för att vänta in Nabucco. Ungern, som till stora delar importerar all gas från Ryssland, skulle då bli utvald till ”gascentrum i EU” med lagringskapacitet för den europeiska marknaden, vilket skulle innebära stora ekonomiska inkomster för den ungerska staten och givetvis få ett mer fördelaktigt pris av Ryssland.

Turkiet, som då skulle få än med ökad betydelse för rysk transit till EU, stödjer projektet eftersom det förutom skulle ge ökade inkomster till statskassen, ger ett bättre förhandlingsutrymme gentemot EU om ett framtida medlemskap. Så den 23 maj i år förklarar Vladimir Putin på besök i Wien att Ryssland skall öka sitt engagemang i Österrike och att Österrike skall bli en viktig länk i det ryska gasdistributionsnätet (en vanlig strategi som Ryssland och Gazprom använder sig av för att få kontroll av hela distributionskedjan är erbjudande av delägande, s.k. Joint Venture). Gazproms verkställande direktör Alexei Miller påtalade att Gazprom skall bygga Europas största gasdepåer i österrikiska Baumgarten utanför Wien. Samtidigt meddelade Miller att Gazprom även har för avsikt att bygga gasdepåer i Ungern och därmed ville Miller ha sagt att både Ungern och Österrike kommer att gynnas av projektet att förlänga Blue Stream. Den 24 juni i år gör sedan Vladimir Putin ännu ett strategiskt drag i kampen om gasförsörjningen till och inom EU.

Vladimir Putin förklarar stolt, efter att ha haft bilaterala möten med den bulgariska presidenten Georgi Parvanov, att den bulgariske presidenten är med på ännu en ny rysk gasledning – South Stream - från ryska fastlandet, under Svarta havet in i Bulgarien och vidare i två riktningar till Italien. En norrut som ska gå jämsides med Nabucco ledningen och den tidigare föreslagna förlängda Blue Stream in i norra Italien med en länk till Österrike (*The Southwestern option*). Den andra sträckningen skall gå jämsides med EU: s påbörjade gasledning Interconnector genom Grekland upp i södra Italien (*The Southwestern option*). Ett Memorandum of Understanding, s.k. MoU, mellan Gazprom och det italienska energibolaget ENI hade ett dygn tidigare undertecknats i Rom där de två ledningssträckorna signerats. Samtidigt som dessa förslag presenteras (förlängd Blue Stream från Ankara till Ungern och South Stream till norra respektive södra Italien) väntar Ukraina på beslut från Ryssland om att påbörja en ny rysk byggd gasledning (Uzhhorod-Bohorodchany gasledning) i Ukraina. Den projekterade gasledningen Uzhhorod-Bohorodchany (är inte markerad på kartan) skulle innebära – om den byggs – stora transitinkomster för den ukrainska statskassen samtidigt som Ryssland inte på lång tid skulle överge Ukraina som transitland för rysk export.

Med dessa multipla gasledningsförslag som Ryssland och Gazprom presenterat under våren och sommaren är en strategi att spela ut de inblandade länderna mot varandra för att på det sättet få det för Ryssland mest gynnade ”affär” att göra EU mer beroende av rysk gas. Att Ryssland väljer att gå under Svarta havet med South Stream och Nord Stream i Östersjön är för att undvika transitländer och därmed få kontroll från produktion till distribution. Med konstruktionen av Nord Stream vill Gazprom dra ner på distributionen av de två stora gasledningarna som går genom Vitryssland och Ukraina, Beltransgas och Yamal. Med South Stream vill Ryssland utverka bättre förhandlingsutrymme med Turkiet om ett bättre avtal med den tänkta förlängda Blue Stream.

Detsamma gäller även för Ukraina. Om Ukraina kan gå med på lägre transitavgifter, ett större ryskt ägande i det befintliga ukrainska statsägda gasledningssystemet, kan Ryssland eventuellt satsa på Ukraina som transit land och bygga ut infrastrukturen. Allt detta sker mitt framför ett handlingsförslaget EU som inte kan förmå sig att börja byggnationen av Nabucco-ledningen. Ett stelt EU ger Ryssland fria händer att fräckt och utan genans ta den politiska agendan långt inne på europeisk helig mark.

Detsamma gäller även för oljedistributionen till EU. Då Bosporen är alltför trångt med hänsyn till de miljökador en stor oljetanker kan ge, och på grund av att Bosporen är mycket hård trafikerad, förs det även en västlig (USA/EU) och östlig (Ryssland) kamp om vem som kan få kontrollen över oljeledningar förbi Bosporen till Medelhavet. Ryssland och det statsägda oljebolaget Transneft har även här ett övertag mot "västliga" energibolag. Ryssland är först med att konstruera en transferledning till Medelhavet utan att passera Bosporen. Så sent som i februari i år kom Ryssland, Bulgarien och Grekland överens om att bygga en oljeledning till hamnen Alexandroupolis i Grekland. Ryssland har även fått Kazakstan att köpa andelar i ledningen och har förbundit sig att exportera olja genom BAP-ledningen från CPC- ledningen mellan Kazakstan och ryska oljehamnen Novorossiysk vid Svarta havet. Även här ligger USA efter Ryssland som ännu inte har påbörjat de projekt som de stödjer. En avgörande faktor för att få ekonomi i konstruktionen av oljeledningarna är långsiktig tillgång på olja. Och där har USA hoppats på att Kazakstan med sina enorma oljekällor skall gynna USA-projekt, vilket ännu inte har skett. USA har sedan 2006 oljeledningen BTC som går direkt till Medelhavet.

Bearbetad karta av Jens Westlund med underlag från Energy Information Administration (EIA)

Dock behöver USA en framtida säkerhet i oljetillgång och då räcker inte att bara förlita sig på Azerbajdzjan, utan behöver olja från Kazakstan. Så länge som det inte finns direkta förbindelser från Kazakstan till Baku, oberoende av Ryssland, har USA svårt att finansiera kostnadskrävande oljeledningsprojekt som förbinder Svarta havet med Medelhavet. Att motarbeta direkta förbindelser över Kaspiska havet avsett för olja och gas är en viktig del av den energistrategi som styr de ryska intressena i regionen. EU tillsammans med USA måste därför göra allvarliga politiska och ekonomisk diplomatiska framstötter mot Turkmenistan och Kazakstan för att förmå dem att lösa tvisten om gränsdragningen i Kaspiska havet och gemensamt tillsammans med Azerbajdzjan, Georgien och Turkiet blir införstådda i att en olje- och gasledning under Kaspiska havet till Baku innebär ekonomiska fördelar i förhållande mot att sälja all olja och gas via Ryssland till Europa.

För att föra ut olja och gas från Centralasien och Kaspiska havet till Europa och världsmarknaden är de tvungna föra energin genom fyra faser, som illustreras i ovan karta.

- **Fas 1.** Någon direktförbindelse från Turkmenistan, Uzbekistan och Kazakstan över Kaspiska havet är endast etablerad genom minde oljetankfartyg, som går från turkmenska och kazakiska hamnar till i Baku och Makhachkala, strax norr om Baku. För att få ekonomi och säkra långsiktig tillgång på olja och gas är det nödvändigt att antingen en olje- och gasledningar läggs på botten av Kaspiska havet eller att Kazakstan förverkligar den hamn och beställer de stora tankfartyg som den kazakiske presidenten avsåg att göra i vintras med hänsyn till Rysslands ovilja att öka kapaciteten i CPC-ledningen. Efter att Ryssland tog den kazakiske presidenten Nursan Nazarbajev på allvar med att etablera en oljetankfartygflotta, som därmed skulle utgöra ett hot Rysslands behov av kazakisk olja för exportintäkter, har Vladimir Putin meddelat att CPC-ledningen kommer att utökas efter behov i avsikt att stärka banden mellan Kazakstan och Ryssland. Kazakstan och Azerbajdzjan har i augusti undertecknat ett Memorandum of Understanding (MoU) om att fullfölja planerna på att bygga ut hamnkapaciteten och satsa på att frakta olja över Kaspiska havet.
- **Fas 2** med att få olje- och gas från Kaspiska havet genom Södra Kaukasien är så gott som etablerad. Två oljeledningar finns på plats, BTC- ledningen mellan Baku och den turkiska oljehamnen Ceyhan och Early Oil Western Route mellan Baku och den georgiska oljehamnstaden Batumi. Dessa två kan utökas väsentligt i kapacitet och långgående förslag finns på att öka raffinaderikapaciteten i Batumi och bygga ut hamnen för ytterligare utskeppningskapacitet. Likväl finns en gasledning (BTE) etablerad mellan Baku och den turkiska staden Ezerum. Ezerum är tänkt att bli depålager för gas från Centralasien och Iran för vidare transport till Europa. BTE-ledningen har än så länge låg kapacitet men kommer inom kort öka till 6,6 bcm/år.
- **Fas 3 och 4** har EU stora problem att lösa. EU:s försök att etablera Nabucco-gasledningen från Turkiet upp till centrala Europa har visat sig vara mycket besvärligt på grund av EU:s förklaring att inte kunna sätta gång byggnationen av ledningen. Störst ansvar har signatärstaterna Österrike, Ungern, Rumänien, Bulgarien och Turkiet. Så länge dessa fem stater och EU:s förklaring verkar, kan Ryssland med sin beslutsamhet och sitt kapital fritt göra upphandlingar på den europeiska energimarknaden och konstruera nya gasledningar och därmed låsa in EU i ett allt större beroende än vad EU önskar.

Vilka föreslagna olje- och gasledningar är då mest troligt vi kommer att få se i framtiden?

Det råder inga som helst tveksamheter att Centralasien och Kaspiska havet har enorma olje- och gas fyndigheter och att desto fler utvinnings/prospekteringsavtal (PSA) som Azerbajdzjan, Kazakstan, Uzbekistan och Turkmenistan etablerar, desto mer olja och gas kommer att påträffas, vilket kommer att ge en ökad produktion. Flera energianalytiker anser att Turkmenistan och Uzbekistan har betydande oljeresurser som ännu inte har blivit kända på grund av att de bägge länderna än så länge har satsat på utvinningen av gas. Det samma gäller även för Kazakstan och Azerbajdzjan – fast omvänt – att de har bytande mer gas än vad som nu är känt. Detta talar för att Centralasien kommer vara intressant för lång tid framöver och att stora investeringar kan läggas på långväga pipeline projekt.

I dagsläget talar det för att Kina kommer inom en fem års period etablera gasledning/gasledningar från Turkmenistan, Uzbekistan och Kazakstan till Xinjiang i västra Kina. Olje- och gasledningarna, som skall skrida genom Afghanistan, är inte sannolik så längre striderna och oroligheterna i Afghanistan pågår. En olje- gasledning under Kaspiska havet är inte heller trolig under en tio års period, vilket största orsaken beror på att Azerbajdzjan, Ryssland, Kazakstan, Turkmenistan och Iran inte har nått en överenskommelse om gränsdragningen. Så länge som gränserna inte är fastställda kommer Ryssland och Iran motsätta sig att ledningar etableras. Detta antagande gäller i första hand Ryssland som inte vill släppa sitt monopol på Kazakisk, Uzbekisk och Turkmensk gas. Vad gäller Iran så kan man tänka sig att Iran är mer välvilligt inställd till en gasledning i utbyte mot att Iran släpps in på den internationella arenan och att internationella energibolag tillåts investera i landet och att Iran på allvar tillåts exportera gas till Europa via Turkiet. Eftersom det kommer att ta lång tid att stabilisera Afghanistan är det sannolikt att Iran tillsammans med Pakistan och Indien kommer överens om att genomföra den prospekterade IPI-ledningen, då dessa två länder med sin enorma befolkningsstorlek har ett starkt behov av gas och inte har tid att invänta ett stabilt Afghanistan. En viktig faktor för de projekterade gasledningarna IPI och TAPI⁹ är hur förhållandena i Pakistan utvecklar sig efter vårens och sommarens incidenter vad gäller stormningen av Röda moskén och avskedandet högsta domstolens ordförande, Iftikhar Mohammad Chaudhry. - Hur kommer befolkningen i Pakistan reagera om Pervez Musharraf ignorerar konstitutionen och låter sig omväljas till president i december i år. Om Musharraf inte ger vika för demokratin kan det ytterligare elda upp den muslimska fundamentalismen som är på frammarsch i landet, särskilt den i Waziristan, vilket kan leda till att Pakistans moderniseringsprocess ”går i stå” och att ledande politiker istället väljer att söka stöd bort från alliansen med USA till nya samarbetspartner. För att USA skall lyckas få inflytande över Centralasiens potential som energiproducent och exportör, måste USA isolera Iran från regionen och samtidigt vinna politisk ”ideologi” i Afghanistan och Pakistan, vilket kommer att kräva stor politisk uppbackning av president Hamid Karzai politik i Afghanistan och det ledarskick som står på tur att ta efter Musharraf i Pakistan.

Nyckeln till att förverkliga Centralasiens potential att bli lönsamma exportländer av olja och gas och för att de centralasiatiska länderna skall dra nytta av sin geografiska plats som mellanhand för handeln mellan Asien och Europa/mellanöstern, beror på hur situationen i Afghanistan utvecklar sig. Ett politiskt stabilt Afghanistan i fred ger förutsättningar för att

⁹ och för den delen den föreslagna oljeledningen Kazakstan-Turkmenistan-Iran, se 7 sidan 4, som är tänkt att ta olja från Kazakstan via Turkmenistan direkt ner till Kharg Island, Irans största exporthamn. USA har i tidigt skede hindrat Kazakstan att förverkliga projektet som ur ekonomisk och geografisk synpunkt är en för alla parter fördelaktig dragning.

investera i regionen samt bygga upp infrastrukturen. Kina och Indien har redan gjort stora väg- och broinvesteringar i Tadzjikistan. Iran investerar också i Tadzjikistan och Afghanistan. Irans intentioner är att uppföra en handelskorridor från Kina genom Tadzjikistan och Afghanistan till Persiska viken. Att få ökat inflytande i regionen är ett sätt för Iran att dels balansera upp kraftmätningen mot USA, men självfallet bli navet i regionens ekonomi. Då Iran sitter på de näst största gasresurserna i världen och är den fjärde största oljeproducenten i världen, med enorma resurser kvar att få upp ur jorden, har Iran stora möjligheter att förbättra sina relationer i regionen och i världen. Förutom Iran ser Indien och Kina sina möjligheter att vinna stort på fred i Afghanistan på grund av en ökad handel i regionen. Dock ligger det inte i Rysslands intresse att Afghanistan stabiliseras och "kidnappas" av USA, eftersom det riskerar att marginalisera Ryssland. USA:s största huvuduppgift i Centralasien är kriget mot den internationella terrorismen och få politiskt och ekonomiskt inflytande i regionen. USA ser Indien, Pakistan, Afghanistan, Tadzjikistan och Kazakstan som en pro-amerikansk och "liberal" tråd genom regionen.

Vad gäller EU:s ambitioner att föra ut gas från Kaspiska havet genom Södra Kaukasus till Europa beror på hur stark solidaritet som bl.a. Österrike, Ungern, Rumänien och Bulgarien visar för EU:s antagna strategi (bl.a. Nabucco gasledningen) att diversifiera gasimporten bort från Ryssland. En annan viktig variabel är hur starkt EU:s piska kan vina över de medlemsstater som frångår EU:s gemensamma bästa. EU har resurser för att diversifiera, men saknar tydlig politisk kraft i denna fråga.

Jens Westlund
Statsvetare

TURKMENISTAN

Olja

Reserver	600 miljoner fat
Uppskattade reserver	1,7 miljarder fat
Produktion	192 000 fat/dagligen vilket motsvarar 7 miljoner ton år. Avser öka produktionen under 2007 till 78 miljoner ton fat/dag, vilket ger 10,4 miljoner ton året.
Konsumtion	110 000 fat/dagligen vilket motsvarar 4 miljoner ton år
Raffinaderier	Chardzhou i nordöstra delen och Türkmenbashi i väster
Raffinaderikapacitet	240 000 fat/dagligen (men har endast uppnått 140 000 fat/dagligen, vilket är ca 5 miljoner ton årligen. Dragon Oil bygger f.n. ett raffinaderi och är därmed det första utländska bolaget som äger ett raffinaderi i landet.

Statsägda bolag	Turkmenneft
Internationell närvaro	Cirka 60 företag är verksamma i landet där bl.a. Dragon Oil (Irland & Saudiarabien), Burren Energy (UK), Petronas (Malaysia), Maersk (DK), Maytro (Spanien), National Petroleum Corporation (Kina), Calyk Enerji Sanayi ve Ticaret (Turkiet), Velve (UK) och Petro Gaz (Ukraina).

Under mars 2007 har flera företag utökat sitt PCA avtal och har påbörjat prospektering till havs (offshore) i den turkmenska delen av Kaspiska havet. Bl.a. Dragon Oil, Burren Energy och Petronas.

Export	60 000 fat/dagligen (ca 2,2 miljoner ton år) och avser år 2020 nå 50 miljoner ton
Import	20 000 fat/dagligen (ca 7,3 miljoner ton år) år 2005

Pipelines Hamnar	Inga för export. Förslag på pipelines finns, bl.a. till Iran och Pakistan Türkmenbashi vid Kaspiska havet.
---------------------	---

Investeringar	Turkmenistan har inte satsat på oljeutvinning/produktion varför landet inom ett årtionde bli en betydligt exportnation. Har satt som mål att producera 2 miljoner fat/dagligen år 2020
---------------	--

Gas

Reserver	2,9 tcm (triljoner kubikmeter)
Uppskattade reserver	7 tcm, utöver vad som redan är kända. (Uppgav 2005 att de har 20,4 tcm!)

Produktion	60 bcm. Avser öka till 80 bcm under 2007. På grund av exportåtagande måste produktionen öka till 100 bcm med år 2009 för att klar leveranserna. (50 bcm Ryssland, 8 bcm Iran, 30 bcm Kina)
------------	--

Konsumtion	15 bcm/år
Statsägda bolag	Turkmengaz, Turkmenneftegaz
Export	50 bcm till Ryssland årligen till 2009 och därefter 80 bcm 2010. Turkmenistan exporterar 5-8 bcm årligen till Iran.

Import	-
--------	---

Pipelines	- Kupezhe – Kurt Kui pipeline till Iran klar 1997 - Central Asia Center Pipeline (CAC) som består av fyra parallella ledningar som har en gemensam kapacitet på 45 bcm/år från Turkmenistan till Uzbekistan. Kapaciteten blir högre i Ryssland där ledningarna kan ta 70 bcm/år. - Kom överens med Ryssland och Kazakstan i maj 2007 om att gemensamt anlägga en gasledning ”Prikaspiisky Gas Pipeline” som skall gå parallellt med en tidigare gasledning längs Kaspiska havets kust. Prikaspiisky är tänkt att förse den europeiska marknaden med gas. Ledningen skall ta 10 bcm/år.
-----------	--

Investeringar	Investerar i LNG-tekniken och vill utöka hamnens kapacitet. Turkmenistan avser att öka kapaciteten i de pipelines som ligger på deras territorium, men det bygger på att Uzbekistan gör det samma, annars får det ingen effekt på exportkapaciteten. På grund av regimens åtagande till Ryssland måste CAC-
---------------	---

ledningarna utökas med 60 bcm/år vilket kräver enorma investeringar. Turkmenistan avser producera 120-130 bcm/år 2020.

Tvist

Ligger i tvist med Azerbajdzjan om två fyndigheter i Kaspiska havet: Fyndigheterna "Kapaz" och "Sedar" som uppges innehålla 450 miljoner ton olja och 32 bcm gas.

AZERBAJDZJAN

Olja

Reserver	7 miljarder fat
Uppskattade reserver	7-13 miljarder fat. SOCAR uppger 18 miljarder fat
Produktion	580 000 fat/dagligen, motsvarar ca 29 miljoner ton år
Konsumtion	132 000 fat/dagligen, motsvarar ca 6,6 miljoner ton år
Raffinaderier	Azneftiyag och Azneftyanajag,
Raffinaderikapacitet	400 000 fat/dagligen (20 miljoner ton/år)
Export	470 000 fat/dagligen 2006 (23,5 miljoner ton år) och beräknas nå 1,1 miljoner fat/dagligen 2008.
Import	-
Statliga bolag	SOCOR
Statligt deläggande	AIOC, Azerbaijan International Operating Company. Delägare är BP, Chevron, SOCAR, Inpex, Statoil, ExxonMobile, TPAO, Devon Energy, Itochu och Delta/Hess.
Internationell närvaro	Staten har tecknat 20 stora fältkontrakt med 20 företag från 15 länder
Pipelines	- BTC (Baku-Tblisi-Ceyhan) med kapacitet på 1 miljon fat/dagligen, - Western Early Oil (Baku-Supsa) med kapacitet på 155 000 fat/dagligen, - Northern Early Oil (Baku-Novorossiysk) med kapacitet på 95 000 fat/dagligen. - Järnväg Baku-Batumi 120 000 fat/dagligen
Hamnar	Baku
Investeringar	Vill uppnå en produktion på 800 000 fat/dagligen 2007(40 miljoner ton) och en miljon fat dagligen år 2010
Oljefält	Azeri-Chirag-Guneshli fälten vilket uppskattas kan ge 5,4 miljarder fat.

Gas

Reserver	1,4 triljoner kubik meter (tcm)
Uppskattade reserver	4 tcm
Produktion	6 bcm, men har som mål att nå 8 bcm under 2007 och sedan öka till 30 bcm 2012
Konsumtion	10 bcm
Export	Avser exportera gas under år 2007 genom BTE
Import	Har fram till januari 2007 importerat ca 3 bcm/år från Ryssland. Efter att Ryssland dragit ner exporten till 1,5 bcm importerar Azerbajdzjan 1,7 bcm under 2007 av Iran
Statliga bolag	SOCAR, Azneft
Internationell närvaro	AIOC, Shah Deniz Consortium (BP, Statoil, SOCAR, LukAgip, NICO, TotalFinaElf, TPAO)
Pipelines	- BTE (Baku-Tblisi-Ezerum): Kapacitet 6,6 bcm/år - Makhat – North Caucasus Gaspipeline, tar gas från Kazakstan via Ryssland till Baku. Pipelinen har kapacitet på 31 bcm/år - Buku-Astara Pipeline (till Iran). Väntas importera gas från Iran för att kompensera bortfallet från Ryssland.
Investeringar	Mer fokusering på gasproduktion är att vänta.
Gasfält	Shah Deniz: Ett av världens största gasfält. Produktion skall startas under 2007 och kan producera 10 bcm under 2009. Betydligt mer efter andra fasen år 2015.

KAZAKSTAN

Olja

Reserver	35 miljarder fat
Uppskattade reserver	100 – 100 miljarder fat
Produktion	1,3 miljoner fat/dagligen (ca 60 miljoner ton/år) och vill uppnå 3 miljoner fat/dagligen 2015 (ca 150-160 miljoner ton)
Konsumtion	220 000 fat/dagligen
Raffinaderier	Pavlodar, Shumkent, Atyrau
Raffinaderikapacitet	Som tillsammans ger 345 000 fat/dagligen(ca 18,5 miljoner ton/år). Har planer på att bygga raffinaderi i Batumi i Georgien och intill Yuzhnyi-terminalen i Ukraina för 3 miljoner ton/år.
Export	57 miljoner ton råolja (43 miljoner ton av exporten går via pipelines över Ryssland) 10 miljoner ton, går med tankfartyg till Baku, Neka (Iran) och Makhachkala i Ryssland (Dagestan). Har ”swap avtal” med Iran.
Import	-
Statliga bolag	Kazmunaigaz
Internationell närvaro	TCO (Tengizchevroil) vilka består av ChevronTexaco, ExxonMobile, Kazmunaigaz, LukArco.Karachaganak Petroleum vilka består av Eni, Chevron, Lukoil
Pipelines	- CPC-oljeledning, med kapacitet på 560 000 fat/dagligen - Atyran – Samara oljepipeline, med kapacitet på 600 000 fat/dagligen - Atasu – Alashankan oljeledning med kapacitet på 200 000 fat/dagligen
Hamnar	Aktau
Investeringar	Kazakstan avser göra mycket stora investeringar i gasindustrin för att höja produktionen. De vill även utveckla LNG-tekniken
Oljefält	Tengiz producerade 13 miljoner ton 2005 (<u>sjätte störst i världen</u>) och Kazakstan planerar produktionen till 25 miljoner ton årligen om ett par år. Fältet uppges innehålla 10 miljarder fat. PSA-avtal har TCO. Kashagan största oljefältet utanför <u>Mellanöstern och femte största i världen</u> och beräknas ha 9-13 miljarder fat olja. Väntas producera 260 000 fat/dagligen 2009 och 1,2 miljoner fat/dagligen 2010 Kurmangazy : Uppskattas ha 2,2 – 2,8 miljarder fat. Produktion uppges påbörjas under 2009. Karachaganak uppskattas ha reserver upp till 9 miljarder fat olja och dessutom ge 1,3 tcm gas. <u>Fältet står för 20% av Kazakstans produktion.</u> Karachaganak Petroleum har PCA-avtal.
Gas	
Reserver	3 tcm (triljoner kubikmeter)
Uppskattade reserver	5 tcm
Produktion	30 bcm (miljarder kubikmeter) under 2006 och väntas producera 35 bcm 2007 och upp till 50 bcm 2010 och 80 bcm 2015.
Konsumtion	16 bcm, blev så sent som 2005 exportör av gas
Export	24 bcm till Ryssland och via Ryssland till t.ex. Ukraina
Import	Ingen uppgift på mängden, men Kazakstan importer gas från Turkmenistan och Uzbekistan för att förse södra delarna av landet.
Statliga bolag	Kazmunaigaz
Internationell närvaro	Inga uppgifter, men flera är etablerade

Pipelines	Ingen för export. Dock är man på god väg att bli klar med en pipeline som skall kopplas ihop med det ryska gasnätet.
Investeringar	Planer finns på en gasledning till Kina. Byggstart planeras till 2008 med en kapacitet på 30 bcm/år.

UZBEKISTAN

Olja

Reserver	595 miljoner fat
Uppskattade reserver	1,2 miljarder fat
Produktion	126 000 fat/dagligen vilket är ca 6,3 miljoner ton
Konsumtion	
Raffinaderier	Bukhara, Fergana, Alty-Arik
Raffinaderikapacitet	300 000 fat/dagligen
Export	
Import	300 000 ton
Statliga bolag	Uzbekneftegaz
Internationell närvaro	Bl.a. China National Petroleum Corporation (CNPC), National Oil Corporation (Sydkorea), Petronas (Malaysia), Lukoil (Ryssland)

Pipelines	Inga för export
Hamnar	-
Investeringar	Ryssland gör genom Lukoil enorma investeringar 1 biljon USD i oljefält vid Bukhara/Kiva. I paketet ingår nya pipelines och järnväg

Gas

Reserver	1,8 tcm (triljoner kubikmeter)
Uppskattade reserver	6,3 tcm
Produktion	60 bcm/år
Konsumtion	50 bcm/år
Export	13 bcm till Ryssland för 2007. Andra som importerar från Uzbekistan är Kazakstan 3,5 bcm, Tadzjikistan och Kirgizistan. Uzbekistan har planer på att öka exporten till 30 bcm 2014

Import	
Statliga bolag	Uzbekneftegaz
Internationell närvaro	Bl.a. Gazprom (Ryssland), China National Petroleum Corporation (CNPC), National Oil Corporation (Sydkorea), Petronas (Malaysia)

Pipelines	- Central Asia Center Pipeline (CAC) som endast kan ta 40 bcm/år
-----------	--

Investeringar	Uzbekistans gasproduktion är underutvecklad, endast 23 % av landets gasresurser är exploaterade. Planeras utöka produktionen med 1 tcm till 2020. Uzbekneftegaz och Gazprom har ingått ett gemensamt projekt att utveckla gasfältet <i>Ustyurt</i> vid Aralsjön som de uppskattar utvinna 8 bcm/årligen. Uzbekneftegaz och Gazprom utvecklar även <i>Kandim</i> fältet som väntas producera 3 bcm/år och väntas stiga till 10 bcm/år 2010. Gasfälten <i>Kandym</i> , <i>Khauzak</i> och <i>Shady</i> uppskattas ha 280 bcm och Lukoil äger 90 % av projektet, Uzbekneftegaz 10 %. Gazprom har PSA-avtal på 35 år. Kina planerar investera i flera av nämnda projekt.
---------------	--